

Remenyik Zsigmond vallja bár önönmagát az európai haza gyermekének, ki mégis hazátlannak érzi magát e földrészt legjobb fiainak társaságában, kozmopolitizmusán félreérthetetlenül átsüti szűkebb hazájának, a magyar város szellemi emberének elfonyadt társadalmi környezete, — egy a végső dermedés havától borított és a pusztulás szelétől felkavart táj, minek számára az író csak végtelen szomorúság, a gyilkos gúny és a megvető gyalázkodás szavait találja. A gazdasági és társadalmi végpusztulás felett lebegő szellemi oszlás leírására azonban kétségtelenül pontosabb fogalmazást talál az írói fejlődés teljében elmélyülő nyelvezet, a hurokvonalban felépített terjedelmes mondatok kiforrottabb zamattal kínálkoznak és a kifejezés, a szó helyzeti tehát költői értéke összehasonlíthatatlanul találóbb, mint a Büntudat előtti munkákban. A kor változásait szenvedélyesen élő író, aki korát az elképzelhető leggyűlöletesebben megveti, egy jobb és emberibb kor utáni vágyakozásában nem térhet ki a valóságnak és a mindennapnak e munkája oldalain vázolt zavarai elől, amelyek ellentmondásoktól telten betöltik kor-évszakunk hulló telét. A rendezgetés közben, mindjárt az elején két olyan fogalomra botlik Remenyik, amelyek a Büntudatig nem szerepeltek szótárában: nép és haza. Amit tehát ifjúságról, háborús rémületről, irodalomról, hitről és a pogány örületek feltámadásáról, az írók magatartásáról, a jövőtől való félelemről és ezzel kapcsolatban önmagáról mond, nem független ama néptől, helyzetétől és kilátásaitól, valamint attól a hazától, melyről maga is vallja, hogy most volt találkozása vele. Remenyik a Téli gondok körüli kirándulásán, nyilván legrokonabb partnereivel, a felvilágosodás mestereivel társalog, de míg azok korunk hajnalán az emberi természet alapvető jóságába vetett hittel elmélkedtek egyénről és társadalomról, Remenyik, mintegy a történelmi fejlődés menetét igazolandó, e kor hunytán a gonoszságot teszi meg az emberi természet alapjául s ez ad neki jogcímet a tragikus bukás fölötti gunyolódásra, válogatott, de izes szidamakra, kiméltlen és kegyetlen ostorozásra s ez a szemlélet gátolja egyben abban is, hogy a hullások közt egy születő új korszak körvonalait is meglássa. Remenyik szereti önönmagát és olvasóját is megdömpni, mint a jó film vagy az izgalmas szindarab s ebben is korának írója. Katasztrófa érzését délies temperamentummal tudja élénk robbantani és biztos vezetőként kalauzol gondolkodása szenvedélyes fordulatai között: pamflettista a javából. Ugy érzem külön kell megemlékezni a Téli Gondok utolsó fejezetéről, erről az abszolút költői négy oldalról, mely Remenyik új írásai közül is kivívja. Érzésem szerint, ha Remenyik új könyvét nem pamfletnek írja meg, hanem ennek a négy oldalnak lírai atmoszférájába olvasztja bele új munkája vivódó szellemét, az utolsó esztendőik egyik legszebb európai könyve kerül ki tolla alól. (*Méltusz József*)

MOLNAR AKOS: A HITEHAGYOTT. (Tábor-kiadás, Bpest, 1937.) A szerző új történelmi regényéről írván, elsősorban *Laczkó Géza* kitűnő tanulmányának (*Nyugat*, okt. szám) egy-két oly állításával kell vitába szállnom, amely semmikép' sem hagyható figyelmen kívül ilyfajta művek megítélésakor. Azt írja, ugyanis többek között: „Történelmi regény tulajdonképpen nincs“ s hogy ilyenformán: „nincs is fejlődése...“ Ezzel szemben talán elég, ha itt pusztán arra utalok, hogy *Laczkó Géza* etekintetben ellentmond önönmagának. Hiszen fejtegetései során maga is vallja: „Az igazi történelmi regényíró *komoly tudós* és nagyvonalú művész legyen egyszemélyben.“

Márpedig ez nyilvánvalóan olyan követelmény, amely nem vonatkozik minden regényíróra; épp azt bizonyítja, hogy a történelmi regény-

írásnak külön törvényei és előfeltételei vannak. Mert, ha igaz is, hogy Flaubert kétezer kötet forrásmunkát olvasott el a *Bouvard és Pécuchet* megalkotása kedvéért, azért mégsem kétséges, hogy pl. *Malraux: Hódítók* című regénye is lehet jó regény, sőt remekmű. Viszont a történelmi regény írójától ma már minden esetben megkívánható az alapos fölkeszültség, a „történelmi felelősségérzet.“

Igy hát a történelmi regény alighanem mégis joggal tekinthető sajátos regényfajtának (nempedig helytelen „skatulyázás“ eredményének), amely természetesen nem maradt el sem a művészet, sem a társadalmi tudat-fejlődés iramától. Ezért látom szükségszerűnek, hogy napjainkban támad erős verseny a történelmi regényírás terén burjánzó dilettantizmussal szemben. (Gergely, Kodolányi, Molnár Akos). Régebben viszont divat volt egyszerűen az aktuális problémák elől való megfutamodónak bélyegezni épp a haladószellemű s nagy tudású író, ha történelmi tárgyat választott.

Molnár Akos érdeklődése a modern élet lélektani problémáitól fordult a régmúlt felé s hogy ezt mennyire nem a menekülésvágy idézte fel nála, arranézve nagyon jellemző, hogy legelőször a szociális kérdés ragadta meg képzeletét. Első történelmi regénye a *Császár dajkája*, Varga Katalinról szól. Ez a műve nagyvonalúbb s tán jelentősebb is, mint legújabb regénye: a *Hitehagyott*; ám azért, ez is valósággal dokumentálón fényeti föl rendre a szerző történelmi-regényírói kvalitásait.

Műve három, a kor tényeiből kiformált alaptételen épül. a) Snéor, zsidó, a későbbi Szerencsés (Fortunátus) Imre, kikeresztelkedése után kincstárnokká válván, nem „faji“, nem is egyéni tulajdonságai folytán lesz korrupst és kártékony, hanem az adott társadalmi viszonyok teszik azzá. Hiszen az annyira áhitott új környezete (az ország vezető rétege) se különb, se tisztább s ha nem hasonulna őhozzájuk, megfojtának már a kezdet kezdetén. Hazug tehát a vád, hogy már akkor is a zsidók tették tönkre az országot... b) Érzékeltetni akarván az ország igazi állapotát, láttatja a belső viszálykodást és a megbontottságot; az elgyöngült királyi hatalom tehetelenségét, a nemesség kapzsiságát, az elmérgesedett osztályellentéteket. Nem hűny szemét az elnyomott jobbágyság sorsa és lázadásának tragikus körülményei előtt sem, noha csak a háttér aláfestéséül szolgáló izgalmas mozzanatok. A nagyobb arányok hiánya itt érezhető leginkább, — bizonyára a kiadói korlátozás következtében. A tétel azonban így is félreérthetetlenül kicseng, ha sehol nincs is kimondva: a magyar nép jövője szempontjából a gyökeres társadalmi megújulás elengedhetetlen. c) Szerencsés Imre átalakulásában nagy szerepe van egy keresztény nő iránti szerelmének. A benne rejlő képességek fölszínre törnek, s hősiünk lassan egészen hasonlatossá válik uri barátaihoz, viselkedésben, külsőben egyaránt. Ám hiába követ el minden tőle telhetőt a teljes beilleszkedés elérése végett; fiai és jósokáig az egész ghetto szemében áruló ugyan, de új környezetének megítélése szerint, mégis csak zsidó marad. Keserű a tétel: zsidó, vállalnod kellett a ghettót, a sárga foltot, a hóhérvököpenyt, akár tetszett, akár nem.

Vajjon rejtett-e mindebbe az író némi tanulságot a jelenkor problémáira nézve?... Bizonyára, — jóllehet túlzott hevességgel is tiltakozik e feltevés ellen könyve utószavában. De a tárgya rendkívül kényes is, mert napjainkban kikerülhetetlenül nagy politikai jelentősége van. Épp ezért Molnár Akos egyik legfőbb érdemét abban látjuk, hogy mindvégig izléses s gondosan kerül minden ríktó szint és bántó élt. A tanulság amugyis a mű teljességéből fakad.

Molnár Akos stílusa erőteljes, hajlékony, sűrűn telítve lírai vonzás-

sal s részben az is a stílus javára szól, hogy valamiképpen az egész mű sugározza a kulturáltságot. Megelevenítő és emberábrázoló ereje megszabott keretben is érvényesül. (*Geréb Sándor*)

SZÁDVÁRI ZOLTAN: ÖLELKEZÉS. Mélylélektani regénynek gondolná az ember ezt az írást, ha nem bocsátana minduntalan állábakat különböző témák és extatikus elmélkedések felé. Amennyire kivehettük, van egy alaptémája, helyesebben alaptétele: minden férfinak és nőnek megvan a tökéletes nemi társa, harmonikus testi-lelki kiegészítője, csupán meg kell találnia. Minden gyönyör és érzelem, amit nem arra a „valakire” pazarol, fanyar az átélés pillanatában és kellemetlen emlék a múltban. A regény körülbelül azt tárgyalja, hogyan talál két „valaki” egymásra. Az egymásratalálás az u. n. mélylélektan síkján játszódik le és Joyce-i fogással egy félnap lelki történetének a keretébe illeszkedik. Az író először a „nő” lelki szövevényeiben bolyong, a hagyományos szexuális nevelés nyomasztó légkörét méri, s keresi a céltalan, mert nem az „igazira” irányult szerelmi próbák fájdalmas nyomait, azután minden különösebb átmenet nélkül áttér a „férfi” lelki életébe, s körülbelül ugyanazokat az erotikus élményeket deklinálja, mint az előbb, csak hogy ezuttal himnemben. Egy mozielőadáson a két öntudatlanul is egymást kereső lélek összetalálkozik és viszonyt sző.

A téma figyelemreméltó, a két szereplőnek a mélylélektani síkon való érintkezése ujszerű és sok hálás belső bonyodalomra nyújt alkalmat, sajnos, az író nem látja eléggé tisztán saját témája vezérfonalát, minduntalan elveszti, összebonyolítja egyéb fonalakkal, amelyek versenytárukká szegődnek és semlegesítik. Az eredmény valami szürrealista zagyvaság, amelyet nem könnyű elemezni, mert szexuálfelvilágosító dörömbölések, feminista szónoklatok, értelmetlenségig extatikus szólások és groteszk ötletek üldözik és marják dühös Erinnisek módjára a szerencsétlen csillagzat alatt született témát. Mindezek tetejébe az alaptéma még valami homályos ikertémával is terhes, amit úgy hord magában, mint a torzszülött magzat fejletlen ikertestvérét: a lapok között minduntalan valami megkezdett és újra meg újra félbehagyott pacifista regény foszlányai ötlenek fel, háború, fegyver, ágyú, repülőraj, békesikoly, gáztámadás — mindez az álom, a lázas vízió, a mániás ragaszkodás zürzavarában. A háború és a gáz valahogy alaktalanul lesben áll és amikor a két egymásratalált lélek összeforr az „erdő” magányában — Szádvárinál minden valami fogalomyszerű elvontságban lebeg, „nő”, „férfi”, „erdő” — megsemmisíti őket.

Baj van az író pszichológiai érzékével is. A tudattalan lelki folyamatnak is van bizonyos törvényszerűsége, amit az író intuitive vagy belső tapasztalatból ismer. Az emlékek olyanok, mint valami szellemek, amelyek csak a varázsigére jelentkeznek. A lélektani folyóregényben, melynek szövege a pillanat és az emlékezet spontán kapcsolódása útján jó létre, nincs fontosabb probléma, mint azoknak az élményeknek a megválogatása, amelyek spontánul fellendítik a hőst az emlékezetbe vagy a múlt hangulatába. „Léptei ütemes kopogásáról eszébe jut most valaki — írja Szádvári — Egy-kettő... egy-kettő... jobb-bal... jobb-bal... kip-kop... kip-kop... Kis odasimulás, kezdődő édes láz”. — A kapcsolás hamis: minél gépiesebb és megszokottabb valamely tény, annál alkalmatlanabb a múlt emlékeinek vagy hangulatainak a felidézésére. Amikor Proust Mme de Guermantes palotájában, a Porte-cochère kövezetén, az önkénytelen emlékezés jóvoltából pillanatra visszakapja Velencében töltött napjai hangulatát, nem lépteit okolja, hanem azt a véletlent,